

ӘОЖ 338.22

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКАҒА КӨШУІ

БЕСКЕМПРОВА ӘЙГЕРІМ МҰРАТҚЫЗЫ

Ж.ғ. магистрі, аға оқытушы, М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті,
Тараз қаласы, ҚР

ТҰРСЫНАЛИЕВА МЕДИНА ТҰРСЫНҒАЛИҚЫЗЫ

6B05214 – «География және табиғаттың тіршілікке үйлесуі», 4-курс студенті,
М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қаласы, ҚР

Аннотация: «Жасыл экономика» – Қазақстан қабылдаған халықаралық міндеттемелерге сәйкес және болашақ ұрпақтың мүддесі шегінде табиғи шикізат қорларын тиімді және рационалды қолдану арқылы тұрғындардың әл-ауқатының артуына жеткізетін табысты экономика. Бұл мақалада «жасыл экономика» түсінігі Қазақстанның стратегиялық дамуының бірден-бір бағыты ретінде қарастырады. Сонымен бірге, ҚР-дың «жасыл экономикаға» өтудегі Тұжырымдамасы мен әлемдік экожүйенің басты мәселелерін талдайды.

Кілт сөздер: «жасыл экономика», «жасыл өсу», экология, ластану, энергия, тиімділік, тұрақты даму.

Жасыл экономикаға көшудің негізгі мақсаты – қоршаған орта сапасы мен әлеуметтік инклюзияны жақсарту кезінде экономикалық өсу мен инвестицияны қамтамасыз ету [1].

«Жасыл экономика» термині алғаш рет «Жасыл экономика жобасы» жұмысында қолданылды, бұл әлі де дамып келе жатқан осы пәнді қолдаушыларға арналған бағдарламалық мәтін болып табылады, оның бағыты тұрақты даму экономикасы болып табылады.

БҰҰ «жасыл экономиканы» халықтың әл-ауқатының өсуіне ықпал ететін және қоршаған ортаға қауіп-қатерді азайтатын экономика ретінде сипаттайды. «Жасыл» экономиканың жалпы сипаттамасына мыналар жатады: табиғи ресурстарды тиімді және ұтымды пайдалану, парниктік газдар шығарындыларын азайту және жаңа, «жасыл» технологияларды енгізу [2].

Бұл тұжырымдаманың ең беделді және кеңінен қолданылатын анықтамасы ЮНЕП тұжырымдаған: «Жасыл» экономика – бұл болашақ ұрпаққа адам өміріне елеулі тәуекелдерді болдырмауға мүмкіндік бере отырып, адамның әл-ауқатын ұзақ мерзімді жақсартуды және теңсіздікті азайтуды қамтамасыз ететін экономика» [3].

Бүгінгі таңда Қазақстан үкіметі тұрақты өсуге бағытталған бірқатар даму стратегиялары мен бағдарламалары мен іс-қимыл жоспарларын қабылдады, бірақ іргелі проблемалардың шешімін таппағаны анық, ал аймақтық ынтымақтастық бойынша күш-жігер олардың тиімділігі жағынан шектеулі. Экологиялық, әлеуметтік және экономикалық мәселелер мен сын-қатерлерді шешу және еңсеру үкіметтің кешенді саясатты қабылдауын және жүзеге асыруын және аймақтық билік арасындағы ынтымақтастықты талап етеді. Қазақстанның тұрақты экономикалық даму мен өсуге ықпал ете алатын жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудың айтарлықтай әлеуеті бар. Қазақстанның жел энергетикасының әлеуеті 2030 жылға қарай елдің электр энергиясына болжамды қажеттілігінен 10 есе жоғары. Қазақстанда жаңартылатын энергия саласында бастапқы заңнама қабылданды және электр жүйесіне қол жеткізу және қосымша тарифтер сияқты қолдау шаралары белгіленді. Дегенмен, Қазақстан өңірдегі күн және жел энергиясын өндіруге мүмкіндік беретін жалғыз мемлекет болып табылады, бұл жаңартылатын энергия көздерін дамытуға ықпал етеді [4].

Қазақстанда жаңартылатын энергия көздерін (ЖЭК) пайдалану қағидаттарын дамыту мен ауқымды енгізуге келесі факторлар кедергі келтіреді:

- дәстүрлі энергия көздеріне жоғары субсидиялар;
- электр энергиясының төмен бағасы;

- шектеулі ұзақ мерзімді қаржыландыру;
- пайдаланылатын технологиялар импортына байланысты жоғары бастапқы инвестициялық шығындар;
- жаңартылатын энергия көздері саласындағы шектеулі тәжірибе;
- білімнің аздығы [5].

Жасыл өсімге көшу Қазақстан үшін қажетті басымдық болып табылады, өйткені қазіргі уақытта елдің экономикалық дамуы негізінен өндіруші салалар мен шикізат экспортына бағытталған. Бұл ретте экономиканың көптеген секторлары салыстырмалы түрде жоғары энергия сыйымдылығы мен ластану деңгейін, сондай-ақ энергия тиімділігінің төмендігін сезінеді. Қазақстанның жасыл экономика тұжырымдамасы болашақ ұрпақ үшін тұрақты өсуді қамтамасыз ету үшін ресурстардың тиімділігін арттыруға және жаңа технологияларды ілгерілетуге бағытталған.

Сурет 1. Қазақстанның жасыл экономикаға көшу мерзімі(2013-2050 жж.)

Тұжырымдама жеті негізгі бағытты қамтиды:

- жаңартылатын энергия көздерін дамыту;
- энергия үнемдеу және энергия тиімділігі;
- тұрақты және тиімді органикалық ауыл; шаруашылығын дамыту;
- қалдықтарды басқару;
- су ресурстарын ұтымды пайдалану;
- «Жасыл көлікті» дамыту;
- экожүйелерді сақтау және тиімді басқару.

Кесте 1. Жасыл экономиканың мақсаттары мен нысаналы индикаторлары

Сектор	Мақсатты сипаттау	2020 ж.	2030 ж.	2050 ж.
Су ресурстары	Республикалық деңгейде су тапшылығын жою	2020 жылға қарай халықты сумен қамтамасыз ету.	2040 жылға қарай ауыл шаруашылығын сумен қамтамасыз ету	Сумен қамтамасыз ету мәселелерін біржола шешу

	Бассейндік деңгейде су ресурстарының тапшылығын жою	Жалпы бассейндер бойынша тапшылықты барынша жылдам жабу (2025 жылға қарай).	2030 жылға қарай әрбір бассейнде тапшылық болмайды	
Ауыл шаруашылығы	Ауыл шаруашылығындағы еңбек өнімділігі	3 есеге өсу		
	Бидай өнімділігі (т/га)	1,4	2,0	
	Суаруға арналған су шығыны (м3/т)	450	330	
Энергоэффективность	2010 жылғы деңгейден ЖІӨ энергия сыйымдылығының төмендеуі	25% (10% 2015 жылға.)	30%	50%
Электроэнергетика	Электр энергиясын өндірудегі баламалы көздердің үлесі	Күн және жел: 2020 жылға қарай кемінде 3%	30%	50%
	Газ электр станциясы Аймақтарды газдандыру	20% Ақмола және Қарағанды облыстары	25% Солтүстік және Шығыс аймақтар	30%
	Электр энергетикасындағы ағымдағы деңгейге қатысты CO2 шығарындыларының деңгейін төмендету	2012 жыл деңгейі	15%	40%
Ауаның ластануы	Қоршаған ортаға күкірт пен азот оксидтерінің шығарындылары		Европейский уровень выбросов	
	Тұрғындарды қатты тұрмыстық қалдықтарды шығарумен қамту		100%	

Қалдықтарды жою	Санитарлық қалдықтарды сақтау	95%	
	Қайта өңделген қалдықтардың үлесі	40%	50%

Жасыл технологияларды енгізу Қазақстан экономикасының энергия тиімділігін 40-60%-ға арттырып, суды тұтынуды 50%-ға азайтады деп күтілуде. Сонымен қатар, жасыл өсу моделіне көшу дәстүрлі және жаңа салаларда 500 мыңнан астам жаңа жұмыс орындарын құруға, өмір сүру жағдайларын жақсартуға және елдің барлық тұрғындарының өмір сүру сапасын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Жасыл өсуге көшу мемлекеттік органдардың, ұлттық және халықаралық инвесторлардың және жалпы қоғамның күш-жігерін тиімді үйлестіруді талап етеді. Нәтижесінде мемлекеттік саясатты бірлесіп жүзеге асыру қолайсыз экономикалық және экологиялық өзгерістерге төзімді болатын серпінді және тұрақты экономикалық өсуге әкеледі [6].

Ел президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2024 жылғы 10 маусымдағы жарлығымен жасыл экономикаға көшу тұжырымдамасына бірқатар өзгерістер енгізді. Құжатта жасыл экономикаға көшу – Тұрақты даму мақсаттарына жетудің негізгі жолы және Қазақстанның Париж келісімі аясында парниктік газдар шығарындыларын азайтуға қосқан үлесі деп жазылған.

Біріншіден, құжатта суды үнемдейтін технологияларды кеңірек енгізіп, антропогендік ағынды суларды барынша тазарту – су ресурстарын пайдаланудың тұрақтылығын қамтамасыз етеді әрі таза су қоймаларының санын арттыруға көмектеседі деп айтылған.

Екіншіден, ауыл шаруашылығының тұрақты дамуына мән беру керек. Бұған органикалық өнімдердің үлесін арттыру, техникалық жабдықтау, тұқым генофондымен қамтамасыз ету арқылы қол жеткізуге болады. Бұл факторлар тек өнімділікті ғана емес, жобаның экологиялық тазалығын да арттырмақ.

ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКАҒА КӨШУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН іске асырудың құны

Сурет 2. Жасыл экономикаға көшудің негізгі қағидалары

Өнеркәсіп, құрылыс және көлік салалары да өзгеріске ұшырайды. Бұл салаларда энергия үнемдеу әрі энергия тиімділігін арттыруды бірінші орынға қою жоспарлануда. Осылайша ішкі жалпы өнімнің энергия сыйымдылығын азайтуға мүмкіндік туады. Электр энергетикасына келетін болсақ, мемлекет көміртекті бейтараптыққа көшу шараларын бұрыннан белсенді түрде қолданып келеді. Жаңартылатын энергия көздерінің үлесі артып, электр энергиясын көмір жағу арқылы өндіру біртіндеп азайып, көміртекті ұстап қалу және сақтау технологиялары дамып жатыр [7].

Басты мәселелердің бірі – ауаның ластану деңгейі. Осы бағытта үкімет Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының нормаларына көшіп, өнеркәсіпте озық әрі экономикалық қолжетімді технологияларды енгізуді жоспарлап отыр.

Қазақстанның барлық аймақтары үшін көкейкесті мәселе – қоршаған ортаны қалдық-қоқыспен ластау және қалдықтарды жинап, кәдеге жаратудың қиындығы. Тұжырымдамада қоқысты бөлек жинау жүйесін кеңінен енгізіп, өнеркәсіптік және тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеп, қайта пайдалану деңгейін арттыру ұсынылады [8].

Үкімет экологиялық мәдениетті әрі жауапкершілікті арттыру ісіне бизнесті бұрынғыдан да белсендірек араластыруға ниетті. Сонымен қатар, экологиялық жағдай туралы ақпарат таратуға қоғам өкілдерін тартуды, жалпы экология тұрғысында білім беруді барлық салаларға енгізуді көздеп отыр.

Құжатта «жасыл экономиканың» жеке тармақ болып тұрғаны заңды. Бұл бағытта қаржы институттары қоршаған ортаны жақсартуға, қалпына келтіруге көмектесетін жобаларды әзірлеуге, іске асыруға ынталандырады. Ынталандыру құралдарына «жасыл несиелер», «жасыл облигациялар» т.б. кіреді [9].

Алдағы 20–30 жылда Қазақстанда су жетіспеушілігі, құрғақшылық, шөлейттену және т.б. сияқты климаттың жаһандық өзгеру салдарына тап болуы мүмкін. Сол себепті, «жасыл экономиканы» алдағы уақыттағы экологиялық өзгерістерді болдырмау мақсатында ғана емес, оны дамыту қажет.

«Жасыл экономиканы» дамытудың басты мақсаты халықтың әл-ауқаты мен өмір сүру сапасын арттыру болып табылады. Қазақстан Республикасының Үкіметі «жасыл» технологиялар саласындағы инновацияларды және өндіріс пен тұтынудың тұрақты модельдеріне көшуге бағытталған құрылымдық өзгерістерді жеделдетуге арналған инвестицияларды және ынталандыру механизмдерін енгізуді жүзеге асыруы керек [10].

«Жасыл экономиканы» дамыту бойынша жоғарыда аталған шараларды іске асыру көптеген постиндустриялық елдерге әсер еткен экологиялық дағдарысты елімізде болдырмауға мүмкіндік береді. Осылайша, «жасыл экономиканы» ілгерілету – тұрақты дамуды сақтаудың жалғыз тәсілі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының отын-энергетикалық кешенін дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын стратегиялық экологиялық бағалау. – ЕО/БҰҰДБ/БҰҰ ЕЭК экологиялық есебі, 2018.
2. «Жасыл экономикаға» қарсымыз: кедейлікті тұрақты дамыту және жою жолы. [Электронды ресурс]: билік құрылымдарының өкілдеріне арналған жалпылама баяндама / БҰҰ Қоршаған орта жөніндегі бағдарламасы. – Найроби: ЮНЕП, 2011. – 44 Б: http://www.un.org/ru/development/sustainable/ger_synthesis.pdf
3. UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, 2011. – 45 p
4. «Жасыл экономика» – экономиканың ерекше үлгісі: https://spravochnick.ru/ekonomika/zelenaya_ekonomika/.
5. Біз қалайтын болашақ. БҰҰ Тұрақты даму жөніндегі конференциясы. – Рио-де-Жанейро, Бразилия, 20–22. 06.2012.
6. Өлшем әдіснамасы және ЭЫДҰ-ның жасыл өсу көрсеткіштері. The OECD green growth measurement framework and indicators, in Green Growth Indicators 2014, OECD Publishing.
7. Ануфриев В.П., Ануфриева Е.И., Гудим Ю.В., Петрунько Л.А. Инновациялық даму – «жасыл экономикаға» өтудің негізгі бағыты. «Ресей аймақтары өзгерістер фокуссында» X Халықаралық конференциясы. УрФУ баяндамалар жинағы 12–14.11.15 Ж.
8. Бөлім Бизнес Шешімдер Арсеналы. 7 Есполов Т.И., Тиреуов К.М. «Зеленая экономика» – новый вектор устойчивого развития Казахстана: izdenister.kaznu.kz/files/parts/2013_2/2013_2_40.pdf.
9. «Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдама туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 30 мамырдағы № 577 Жарлығы.
10. Сәттібайұлы К «Егемен Қазақстан» «Жасыл экономика» жолындағы жақсы істер